

tro, at landbrugskrisen ramte særlig hårdt inden for læbæltet, hvor 3/5 af brugsforeningerne blev oprettede. Hvis krisen betød så meget, hvorfor satte stigningen i brugsforeningstallet da først ind omkring 1835 – de dårlige tider begyndte alle veje 1877. Vi skal nok også interessere os for det forhold, at landbefolkningens forbrug skiftede karakter. En række nye varer kom frem. De erstattede og supplerede produkter, som bønden tidligere selv fremstillede; men de skulle købes jævnlige, og derfor var der brug for butikker i nærheden – dvs. på landet.

For det rimelige i dette synspunkt taler, at antallet af handlende i landdistrikter stiger med ca. 75 pct. fra 1870 til 1890. Netop i 1880'erne stiger antallet af købmænd på landet mere end antallet af brugsforeninger.

På andre områder føler man, at forfatteren for tidligt har givet op, når det gjaldt at skaffe kildematerialet frem. Derfor får vi egentlig ikke noget at vide om hvordan en brugsforening virkede. Vi hører ikke noget om vareudvalget om uddelerens stilling, om økonomien og andre centrale spørgsmål, som vi netop trænger til at få besvaret.

Vi hører heller ikke noget om foreningernes beliggenhed. Det ville have været af betydning at fastslå forholdet til jernbanerne, til højskolerne, til befolkningens indstilling til andre spørgsmål i livet. I Sverige kan man f. eks. konstatere, at religiøst vakte egne kommer sent med i brugsforeningsbevægelsen. Gælder det samme i danske indre-missionske sogne?

En så enkelt ting som en vis grad af befolkningstæthed som forudsætning for brugsforeningerne burde også have været drøftet. Der ved ville den stærke understregning af betydningen af de sjællandske husnænds fattigdom måske være blevet mere afdæm-

pet. Hvis nød alene skulle skabe brugsforeninger, havde sikkert mange jyske egne været med, og det velstående Århus amt næppe været det førende i henseende til brugsforeninger i Jylland.

Mange af de vanskeligheder, Preben Dollerup har måttet kæmpe med, kunne have været løst, hvis der havde foreligget solide, videnskabelige undersøgelser af lokale emner. Studiet af det sidste århundredes samfundshistorie kan kun gennemføres under forudsætning af, at et sådant arbejde tages op. Rammerne for sådanne skal dog først afstikkes, her er den nye bog på sit område et betydeligt incitament.

Vagn Dybdahl

Torsten Burgman: Svensk opinion och diplomati under rysk-japanska kriget 1904–1905. (Studia Historica Upsaliensia XVIII, Svenska Bokförlaget/Norstedts, 1965). 282 sider.

Man skal læse længe i Torsten Burgmans disputats, før den begynder at fængsle. Den almene oversigt er nødvendig som indledning, og den tager man med, men det er svært at holde opmærksomheden fast ved de knappe referater af de ledende svenske blades kommentarer til de skiftende faser i den russisk-japanske krig fra Port Arthur i februar 1904 til Tsuschima i maj 1905. Man kan hurtigt konstatere, at sympatien i overvejende grad var på Japans side. Der ligger et meget stort arbejde bag denne gennemgang.

Den svenske neutralitetspolitik som sådan var ikke særlig mærkværdig. Forholdene i Finland og svenskernes standpunkttagen i den russisk-finske konflikt bragte imidlertid den svenske regering i et svært dilemma, og her begynder fremstillingen at blive in-

teressant og væsentlig. Opinionen var klart på finernes side, medens hensynet til den mægtige nabo i øst gjorde det nødvendigt at nøjes med velovervejede ord. Den svensk-finske patriot Eugen Schaumanns mord på den russiske generalguvernør Bobrikof i juni 1904 og senere mordet på den russiske indenrigsminister Plehve gjorde situationen særlig prekær. Den svenske udenrigsminister Lagerheim mente, man måtte tage vidtgående hensyn til russerne; de fleste svenske blade var forsigtige i deres kommentar, men et par blev dømt for at fornærme den russiske zar. Regeringen hentede en trykkefrihedsbestemmelse frem fra 1809-12 for at ramme aviserne, og det lykkedes at få dem dømt, til stor irritation for de frisindede i Sverige. Som krigen udviklede sig til skade for Rusland, blev hensynene stadig færre; men til gengæld viste der sig det paradoks, at selv om Ruslands magt blev alvorligt svækket, så fremførtes propagandaen på basis af slagordet »Faren fra øst« med voksende kraft. Man kunne have ventet det modsatte. Her var det nok af betydning, at den nationale og konservative del af Sveriges befolkning følte grunden skride under sig, og at unionsforholdet til Norge mistede en del af sin styrke, når Rusland ikke kunne benyttes som skræmmebillede og trussel.

Russerne var arvefjenden, og det måtte de blive ved med at være, hvis den politiske argumentation skulle opretholdes. Af den grund fik man opstillet den tesis, at russernes modgang ved Stillehavet ville få dem til at vende sig imod vest, og ifølge de konservative svenske publicister især mod den norske Finmark med de isfri fjorde. Her spillede propagandaen omkring unionsopløsningen ind. Det kan ikke overraske, at den socialdemokratiske

presse afviste talen om faren fra øst. Forfatteren sammenfatter, at højrebladene og den »liberale presse« synes at have taget »faren fra øst« i dybeste alvor, men der savnes en analyse af realitetsgrundlaget for denne »fare«.

En hel kampagne blev udkæmpet i The Times mellem på norsk side polarforskeren Fridjof Nansen og fra svensk side den opdagelsesrejsende Sven Hedin som passende modvægt. Det var kronprins Gustav, der ønskede en modaktion mod en artikel af Fridjof Nansen, og det var den engelske gesandt i Stockholm, Sir Renel Rodd, der ledte tanken hen på Hedin som en egnet modpart. Denne svarede straks ja til opfordringen; han erklærede imidlertid, at han ikke havde sagkundskab, men den stillede så udenrigsministeriets direktør, Eric Trolle, til rådighed. I den norske presse anede man, hvem der stod bag Hedin, men han erklærede frejdigt, at initiativet til hans artikel var kommet fra London og fra et så vederhæftigt engelsk hold, at han end ikke turde antyde kilden. Skyggeboksningen med Nansen er et af de mere spændende afsnit i bogen. Det væsentlige i artiklen var at fremhæve den store fordel for Norge ved et forsvarsfællesskab med Sverige under en fortsat trussel fra øst.

Udenrigsminister Lagerheim havde været eksponent for den forsigtige politik både i forhold til Rusland og i unionsspørgsmålet. I november 1904 kunne man undvære ham. Man får i bogen de ledende blades kommentarer, men det var ønskeligt med noget mere oplysning om den reelle baggrund for hans fald.

Bogens sidste del omfatter den svenske forsvarsdebat på baggrund af den russisk-japanske krig. Her indtager meget kortfattede referater af

avis- og tidsskriftsartikler en stor plads; der blev jongleret med krigserfaringerne under russernes og japanernes sammenstød i Østasien til fordel for eller til kritik af fæstningsforsvar og torpedovåbnet. I forhold til panserskibe kunne der også argumenteres for og imod. Hvad der skete ved Port Arthur kunne tages til indtægt for både det ene og det andet standpunkt i Sverige. Som helhed forekommer det anmelderen, at der er for meget referat og for lidt analyse. Hvad de forskellige blade mente om fæstningen ved Boden eller flytningen af flådebasen fra Karlskrona til Stockholms skærgård, eller om udviklingen i Finland eller de revolutionære tendenser i Rusland er ikke så interessante, mens derimod samspillet mellem den offentlige mening og den politik, der faktisk blev ført, er af betydning. Et enkelt sted nævnes, at nogle artikler rimeligvis har haft opinionsdannende effekt; det gjaldt planer om udbygning af torpedovåbnet, men det er kun en undtagelsesvis oplysning, og man ville godt have haft en mere udførlig begrundelse for synspunktet. Kun hvor den offentlige mening er en virksom faktor i det politiske liv, kan en historisk udredning af den være alment begrundet.

Der gives i dr. Burgmans afhandling adskillige eksempler på samspil mellem offentlig mening og politiske afgørelser, blot synes anmelderen, at det overlades til læseren i lidt for høj grad at sondre mellem avner og kerner.

Troels Fink

Det konservative Folkepartis historie.

I. *Jørgen Hatting: Fra Piper til Christmas Møller 1915-1929.* 1966, 242 s. II. *Jens Winther: Fra krise til krig 1929-1940.* 1966, 295 s.

III. *Jørgen H. Barfod: I kamp for friheden 1940-1945.* 1966, 245 s.

IV. *Carl Kauffeldt: Nye tider - nye mål. 1945-1965.* 1966, 250 s. (Nyt Nordisk Forlag).

Der er i alle disse fire bind meget værdifuldt, som historieforskningen må glæde sig over at se fremlagt. Når dette er anført, må også følgende anføres: i det moderne samfund er en organisation som Det konservative Folkeparti en del af det offentlige liv, og dermed følger forpligtelser, som et lille privat selskab ikke har. En af disse forpligtelser er, at et værk som dette bør partiet ikke udgive.

Det, der er i vejen, er ikke, at forfatterne er udygtige historikere. Men værket er i dets anlæg ikke nogen partihistorie, således som det giver udtryk for at være. Her er noget af det, der mangler: partiets organisatoriske opbygning, analyse af den sociale sammensætning i partiet (tillidsmænd, medlemmer), ræsonnementer over stemmetal, redegørelser for disses geografiske fordeling, kontingentets betydning, tilskud fra anden side, arbejdet i kommunerne, forholdet til pressen. Der kunne fortsættes med andet, der hører hjemme i nutidig partihistorie. Det, værket giver, er den konservative rigsdagsgruppes historie, og så mangler endda her så væsentlige ting som rigsdagsgruppens sammensætning, og hvordan man blev nomineret som rigsdagskandidat. Ret beset fortælles heller ikke noget om gruppens indre arbejde, bortset fra tilspidsede situationer. Hvor ofte mødtes den? Var der en saglig opdeling af sagerne, der gav det enkelte medlem eller flere nogle særresorter, som andre ikke blandede sig ind i? osv. Hvor mærkeligt det end kan lyde, er det bedste i værket lige ved at være parti-formanden, dommer Knud Thestrups forord; heri røres ved centrale emner,